

Т.О. БУЙДИНА¹, О.Ф. РОЖОК², В.І. ЧИЖАНЬКОВА¹

¹ Національний ботанічний сад імені М.М. Гришка НАН України
Україна, 01014 м. Київ, вул. Тімірязєвська, 1

² Миколаївський національний аграрний університет
Україна, 54020 м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе, 9

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ІНТРОДУКЦІЇ ТА СЕЛЕКЦІЇ ВИТКИХ ТРОЯНД РОДУ *ROSA* L. У СВІТІ ТА УКРАЇНІ

Мета — дослідити історію інтродукції та селекції витких троянд роду *Rosa* L. у світі та Україні, з'ясувати основні періоди в історії культивування цих рослин і визначити найважливіші інтродукційні та селекційні центри.

Матеріал та методи. При опрацюванні літературних джерел використано історико-науковий метод. Проблемно-хронологічний метод забезпечив послідовність викладення матеріалу.

Результати. В історії інтродукції троянд одним з основних чинників було залучення в культуру дикорослих видів шипшин. Цей процес тривав п'ять століть, але мав позитивні наслідки для розвитку троянд і витких зокрема. Завдяки до нової ери троянди культивували у Китаї та Індії, країнах Близького Сходу і Малої Азії. Звідти, з розквітом торгівлі в античний період, вони проникли у Стародавню Грецію, а в наступні століття — в країни Західної Європи. Найінтенсивніший обмін рослинами відбувався в період Великих географічних відкриттів, починаючи з XV ст. Інтродукція японо-китайських рослин у ботанічні сади Європи розпочалася в першій половині XVIII ст. і досягла піка в 40–60-ті роки XIX ст. Протягом XVII — XIX ст. та на початку XX ст. з Південно-Східної Азії було привезено велику кількість шипшин, але найважливішими предками витких троянд, які походять з Азії, є *R. chinensis* Jacq., *R. luciae* Franch. & Rochebr. ex Crev., *R. multiflora* Thunb., *R. moschata* Herrm.

В історії селекції витких троянд у світі можна виділити 3 основні періоди: минулий — період передісторії до 1875 р., нинішній — з 1875 до 1967 р., сучасний — з 1967 р. Інтенсивна селекційна робота з трояндами в Європі розпочалася у XVIII ст. Найбільшу роботу проведено у Франції, Німеччині, Англії, Ірландії, Нідерландах, Данії. Переворот у формуванні нового сортименту витких троянд здійснили *R. multiflora* і *R. wichuriana* Crev. Важливі результати у селекції троянд Віхурайяна отримали селекціонери Барб'є (Barbier) у Франції, Джексон (Jackson), Перкінс (Perkins) і Броунеллі (Brownelly) у США. У розвиток вітчизняної селекції значний внесок зробили М.А. Гартвіс, М.Д. Костецький, В.М. Клименко, З.К. Клименко, К.І. Зиков. У результаті величезної роботи, проведеної селекціонерами, створено світовий сортимент витких троянд, який нині налічує тисячі сортів.

Висновки. Проаналізовано ранні періоди інтродукції витких троянд у світі (початковий та період інтенсивної інтродукції). В країнах Близького Сходу в озелененні садів як витку рослину здавна використовували *R. moschata*, а в США (з 1759 р.) — східноазійський вид *R. laevigata* Michx. У період активного залучення японо-китайських рослин у ботанічні сади Європи було інтродуковано *R. multiflora* (1868). За результатами вивчення історії культури і досвіду інтродукції витких троянд роду *Rosa* в Україні визначено основні інтродукційні центри. Дослідження історії селекції витких троянд у світі та Україні, а також аналіз етапів селекційного процесу з виткими трояндами дали змогу визначити селекціонерів, які зробили вагомий внесок у розвиток селекції та створення сортів витких троянд.

Ключові слова: *Rosa* L., інтродукція, декоративні рослини, виткі троянди, селекція.

Інтродукція — це комплекс методів і прийомів вирощування рослин природної та культивованої флори, які сприяють адаптаційним процесам у районах, розташованих за межами їх географічного або культигенного ареалу. Інтродукція рослин є одним з методів збагачення сортименту [14].

© Т.О. БУЙДИНА, О.Ф. РОЖОК, В.І. ЧИЖАНЬКОВА,
2019

Навмисна чи випадкова інтродукція розпочалася з відвідуванням першопрохідцями чужих земель. Особливо успішно обмін рослинним матеріалом здійснювали купці, котрі подорожували по Шовковому шляху, який вів із Стародавнього Китаю через Монголію, Середню Азію в Римську імперію. Найбільш інтенсивний обмін відбувався в період Великих географічних відкриттів, починаючи з XV ст. [8].

За археологічними даними, троянда існує 25 млн років, а в культурі відома близько 5 тис. років. Задовго до нової ери троянди культивували у Китаї та Індії, країнах Близького Сходу і Малої Азії. Звідти в античний період з розквітом торгівлі вони проникли у Стародавню Грецію, а в наступні століття — в країни Західної Європи [10, 11].

У V—VI ст. у країнах Західної Європи, де в цей період вирощували лише європейські види шипшин, знову посилився інтерес до троянд. Особливу популярність вони набули у VIII—XII ст. у південно-західній частині Європи, в період завоювань та господарювання там арабів. Саме тоді мускусна троянда (*R. moschata* Herzm.) була завезена з Малої Азії [10].

Китай та Японія протягом багатьох віків були фактично закриті для європейців. Інтродукція японо-китайських рослин у ботанічні сади Європи розпочалась у першій половині XVIII ст. і досягла піка в 40—60-ті роки XIX ст. У 1792 р. Китай відвідало англійське посольство, у складі якого був ботанік Д. Хекстон (D. Haxton). Йому вдалося привезти в Англію добре відомі нині види, серед яких була витка троянда *R. bracteata* J.C. Wendl.

Інтродукцією багатьох декоративних китайських рослин Європа зобов'язана У. Керру, який був відправлений директором саду К'ю (Англія) D. Banks у Кантон. За 9 років перебування у Китаї (1803—1812) він зібрав і відправив у К'ю багато декоративних рослин, зокрема витку троянду *R. banksiae* W.T. Aiton. [8].

У країнах Близького Сходу в озелененні садів здавна використовували витку мускусну троянду (*R. moschata*). Це чагарник заввишки 4—5 м, з довгими виткими, гнучкими та звисаючими пагонами, який є популярним у садах у середній полові Росії, де зрідка цвіте і потребує укриття на зиму. На півдні Європи як витку форму почали використовувати вічнозелену троянду *R. sempervirens* L., яка морфологічно подібна до мускусної троянди. У Південній Європі набула поширення *R. arvensis* Huds.

Як витка троянда в США з 1759 р. вирощували східноазіатську троянду гладеньку (*R. laevigata* Michx.) — чагарник з виткими, часто оголе-

ними пагонами (до 5 м). Із американських дикорослих видів з 1819 р. відома троянда степова — «троянда прерій» (*R. setigera* Mich.). У районах північноамериканських прерій вона утворює густі зарості. Із Східної Азії в Європу у 1868 р. було інтродуковано *R. multiflora* [5].

Протягом XVII—XIX ст. та на початку XX ст. з Південно-Східної Азії було привезено велику кількість шипшин, але найважливішими предками витких троянд, які походять з Азії, є *R. chinensis* Jacq., *R. luciae* Franch. & Rochebr. ex Crep., *R. multiflora*, *R. moschata* [14].

Отже, інтродукція шипшин відбувалася тривалий час і мала позитивні наслідки для розвитку троянд. Низка ботаніків, насамперед американських, стурбовані негативними наслідками завезення нових рослин, зокрема Міністерство сільського господарства США (United States Department of Agriculture) занепокоєне наявністю великої кількості інвазійних видів у країні. Ці види стають злісними бур'янами і навіть витісняють місцеві види. В Україні в умовах культури зазначені троянди не поводять себе агресивно, тому з успіхом використовуються як декоративні рослини. Детальніше історію інтродукції витких троянд роду *Rosa* L. висвітлено в публікації [3].

Незважаючи на негативні моменти інтродукційного процесу, інтродукція природних видів в інші регіони стала основою для створення величезного асортименту троянд, зокрема витких.

Значне різноманіття троянд одержано завдяки не лише інтродукції з їх природних ареалів, а і значним зусиллям селекціонерів, які, використовуючи різні методи створили сортовий генофонд, який на сьогодні є одним із найбільших серед декоративних рослин (близько 30 тис. сортів, серед них 3,5 % припадає на виткі троянди) [18].

Селекція троянд також має давню історію. Є дані, що вже у XI ст. існували троянди з махровими квітками. Пізніше вони одержали назви *Rosa gallica officinalis* Thory та *Rosa damascene* Mill. і, на думку англійського родолога Р. Беалес [17], є не справжніми видами, а результатом селекційної роботи.

Проаналізувавши історію селекції витких троянд, учені виділяють 3 основні періоди [19]: минулий — період передісторії до 1875 р., нинішній — з 1875 до 1967 р., сучасний — з 1967 р.

Інтенсивна селекційна робота з трояндами в Європі розпочалася у XVIII ст. Масштабною вона була у Франції, Німеччині, Англії, Ірландії, Нідерландах, Данії. Перші сорти американської селекції з'явилися приблизно у 1925 р. [16].

Після інтродукції у XVIII ст. китайських та японських троянд до Європи, почалася інтенсивна селекційна робота з ними шляхом використання у схрещуваннях видів різного географічного походження. В результаті було створено величезну кількість сортів. Інтродукція східноазійських видів до Європи і використання їх у гібридизації дали змогу одержати ремонтантні троянди, які квітнуть практично весь вегетаційний період, а також значний сортимент витких троянд [14].

Справжній переворот у формуванні нового сортименту витких троянд здійснила *R. multiflora*, інтродукована зі Східної Азії (рисунок). Вона має здатність легко піддаватися гібридизації з іншими видами троянд. У районах із суворим кліматом усі її сорти потребують захисту на зиму. Майже одночасно зі Східної Азії було завезено *R. wichuriana*. Легко схрещуючись з іншими видами, шипшина Віхурайяна дала низку сортів, найвідомішими з яких є 'Exelsa', 'White Dorothy', 'Dorothy Parkins', 'New Dawn'. Їх сланкі пагони досягають довжини до 5 м. Цей вид дав багато цінних витких троянд, які більш популярні, ніж сорти рози багатоквіткової. Є низка гібридних сортів шипшини Віхурайяна, в яких значною мірою виявляються цінні якості чайно-гібридних троянд [5].

У результаті схрещувань між групами Мультифлора (*R. multiflora*) і Віхурайяна (*R. wichuriana*) створено багато сортів з поєднанням ознак обох груп, тому чітка межа між цими групами зникла. Нині вони об'єднані в єдину групу Дрібноквіткових витких троянд, або Рамблерів (Rambler). У селекції витких троянд, крім видів *R. multiflora* та *R. wichuriana*, використовували також шипшину Бенкса (*R. banksiae*) [15].

R. multiflora Thunb.

Із середини XIX ст. багато селекціонерів почали схрещувати американський дикий вид *R. setigera* з іншими видами троянд, отримавши стійкі сорти витких троянд [5].

Особливо значних результатів у селекції троянд Віхурайяна досягли селекціонери Барб'є (Barbier) у Франції, Джексон (Jackson), Перкінс (Perkins) і Броунеллі (Brownelly) у США [15].

Світова селекція витких троянд безпосередньо вплинула на розвиток української селекції. Серед видатних світових селекціонерів є й українські, які зробили вагомий внесок у теорію і практику селекції троянд.

Центром селекційної роботи в Україні був Нікітський ботанічний сад у Криму. Його другий директор М.А. Гартвіс почав селекцію садових троянд вперше не лише в Україні та Росії, а і в Східній Європі. До селекційної роботи він залучив 9 видів троянд (*R. indica* L., *R. multiflora*, *R. sempervirens* тощо), на основі яких було створено цінні сорти троянд, зокрема виткі [4]. За даними А.А. Галіченко, з 1827 до 1834 рр. М.А. Гартвіс створив понад 100 сортів троянд [7]. У 1829 р. він отримав 2 сорти витких троянд, які подарував у 1833 р. подружжю Воронцових. А.А. Галіченко наводить витяг з листа М.А. Гартвіса від 17 червня 1833 р. [6]:

«Троянда, присвячена графу, належить до вічнозелених витких видів, чиї довгі пагони здатні цілком закривати будинки, а квітки саме цього сорту, від 6 до 8 у букеті, мають розмір троянди стопелюсткової (Centfeuilles), яскраво-рожеві, майже темного кольору».

Сорт троянд, який М.А. Гартвіс назвав на честь графа М.С. Воронцова, не отримав особливого поширення, але сорт, який він присвятив Єлизаветі Ксаверіївні Воронцовій і названий на її честь 'Comtesse de Woronzoff', вважається шедевром його селекційної роботи. Цей сорт, котрий отримав широку популярність і прикрасив літній палац родини Воронцових в Алушці, парки та сади Південного берега Криму, ввійшов у сортимент кращих розаріїв Франції, Німеччини, Англії, належить до старовинних витких великоквіткових троянд [12].

Крім зазначених сортів, М.А. Гартвісом були виведені такі відомі сорти витких троянд, як 'Belle de Nikita', 'Maria Nicolaiewna', 'Tatiane Potiemkin', 'Jaune du Karassann' [1].

Нова хвиля в селекції в Никітському ботанічному саду розпочалася у 1930-х роках. У цей час активну селекційну роботу проводив інтродуктор та селекціонер декоративних рослин М.Д. Костецький. У його дослідженнях було задіяно практично всі групи та інтродуковані види троянд, зокрема *R. wichuriana* [2].

Загалом М.Д. Костецьким було виведено 28 сортів троянд, з них витких — 1 сорт ('Зоя Космодем'янская' (1940)).

Створений у Никітському ботанічному саду у першій половині ХХ ст. генотип троянд став вихідним матеріалом для подальшої селекції. З 1949 р. роботу з трояндами продовжили В.М. Клименко, З.К. Клименко та К.І. Зиков [13].

Віра Миколаївна Клименко створила понад 100 сортів троянд на основі віддаленої та міжсорткової гібридизації, багато з яких отримали світове визнання. Особливо слід відзначити роботу її доньки, Зінаїди Костянтинівни Клименко, яка зробила великий внесок у створення нових сортів. Завдяки їй сорти вітчизняної селекції набули широкої популярності як в Україні, так і за кордоном.

З.К. Клименко використовувала різні методи селекції. Крім створення сортів З.К. Клименко та К.І. Зиковим були розроблені теоретичні засади селекції троянд [9]. Вони виявили, що важливими рецесивними ознаками є повторюваність (ремонтантність) і тривалість

цвітіння, а також виткий габітус, притаманний багатьом диким видам, залученим у селекцію садових троянд, зокрема *R. multiflora* та *R. wichuriana*, який втрачається при гібридизації з кущовими трояндами.

У результаті величезної роботи, проведеної селекціонерами, створено світовий сортимент витких троянд, який налічує нині тисячі сортів, занесені до спеціалізованого періодичного видання «Modern Roses» [18], яке випускається Американським товариством троянд з 1930 р. і є каталогом світової колекції троянд.

Висновки

Отже, за результатами вивчення історії інтродукції та селекції витких троянд виділено декілька важливих періодів у становленні культури та формуванні світового асортименту. Визначено основні селекційні та інтродукційні центри в світі та Україні.

Аналіз ранніх періодів інтродукції витких троянд у світі (початкового та періоду інтенсивної інтродукції) дав змогу виявити країни, в яких вперше було інтродуковано виткі троянди і в яких вперше їх використовували як декоративні рослини. Так, в країнах Близького Сходу в озелененні садів як витку рослину здавна використовували *R. moschata*, а в США (з 1759 р.) — східноазійський вид *R. laevigata*. В період активного залучення японо-китайських рослин у ботанічні сади Європи було інтродуковано *R. multiflora* (1868).

За результатами вивчення історії культури і досвіду інтродукції витких троянд роду *Rosa* в Україні виявлено, що ботанічні сади є основними інтродукційними центрами.

Дослідження історії селекції витких троянд у світі та Україні, а також аналіз етапів селекційного процесу з виткими трояндами дали змогу виявити основні світові та вітчизняні осередки селекції витких троянд і визначити селекціонерів (Barbier, Jackson, Perkins, Brownelly, М.Д. Костецький, М.А. Гартвіс, В.М. Клименко, З.К. Клименко, К.І. Зиков), які зробили вагомий внесок у розвиток селекції та створення сортів.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. *Арбатская Ю.* Повесть о жизни и приключениях доблестного рыцаря Николая Ангорн фон Гартвиса в Крыму и его прекрасных розах / Ю. Арбатская, К. Вихляев // К 200-летию Никитского ботанического сада. — Симферополь: Бизнес-Информ, 2011. — 35 с.
2. *Арбатская Ю.* Николай Костецкий: шипы и розы / Ю. Арбатская, К. Вихляев. — Симферополь: Н. Орианда, 2012. — 136 с.
3. *Буйдіна Т.О.* Історія культури і досвід інтродукції витких троянд роду *Rosa L.* в Україні / Т.О. Буйдіна, О.Ф. Рожок // Наук. вісн. НЛТУ України. — 2018. — № 2 (28). — С. 41—45.
4. *Буйдіна Т.О.* Здобутки і перспективи селекції витких троянд в Україні / Т.О. Буйдіна, О.Ф. Рожок // Матеріали конференції «Стратегії збереження рослин у ботанічних садах та дендропарках», присвяченої 90-річчю від дня народження чл.-кор. НАН України, д.б.н., проф. Т.М. Черевченко. — К., 2019. — С. 53—54.
5. *Бумбеева Л.И.* Плетистые розы / Л.И. Бумбеева. — М.: Издательский Дом МСП, 2008. — 64 с.
6. *Галиченко А.А.* Алупка / А.А. Галиченко // Дворянские гнезда России. История, культура, архитектура. Очерки. — М.: Жираф, 2000. — С. 288—298.
7. *Галиченко А.А.* Николай Гартвис и коллекция роз Императорского Никитского ботанического сада / А.А. Галиченко // Бюл. Никит. ботан. сада. — 2001. — Вып. 83. — С. 16—19.
8. *Головкин Б.Н.* История интродукции растений в ботанических садах / Б.Н. Головкин. — М.: Изд-во Москов. ун-та, 1981. — 128 с.
9. *Зыков К.И.* Генетические аспекты селекции садовых роз / К.И. Зыков, З.К. Клименко // Российская академия наук (отдельный отпечаток). — М., 1993. — Т. 29 (№1). — С. 68—76.
10. *Клименко З.К.* Розы / З.К. Клименко. — М.: Фитон, 2001. — 176 с.
11. *Клименко З.К.* Розы (интродуцированные и культивируемые на Украине). Каталог-справочник / З.К. Клименко, Е.Л. Рубцова. — К.: Наук. думка, 1986. — 211 с.
12. *Клименко З.К.* Николай фон Гартвис — второй директор Императорского Никитского сада / З.К. Клименко, Е.Л. Рубцова, В.К. Зыкова. — Киев; Симферополь, 2012. — 210 с.
13. *Рубцова О.Л.* Історія становлення, розвитку та сучасні досягнення селекції декоративних троянд в Україні / О.Л. Рубцова // Наука і паркознавство. — 2005. — № 4. — С. 136—143.
14. *Рубцова О.Л.* Рід *Rosa L.* в Україні: генофонд, історія, напрями досліджень та перспективи: Монографія / О.Л. Рубцова. — К.: Фенікс, 2009. — 375 с.
15. *Рубцова О.Л.* Рід *Rosa L.* в Україні: історія, напрями досліджень, досягнення та перспективи: Дис. ... д.б.н.: 03.00.23 / О.Л. Рубцова. — К., 2011. — 443 с.
16. *Сааков С.Г.* Розы / С.Г. Сааков, Д.А. Рикста. — Рига: Зинатне, 1973. — 357 с.
17. *Beales P.* Roses / P. Beales. — Harvill: Harper Collins Publishers, 1992. — 472 p.
18. *Modern Roses* — 12. — Shreveport: American Rose Society, 2007. — 576 p.
19. *Morisot A.* Rose breeding: past, present, prospects / A. Morisot, P. Ricci // Second International Symposium on Roses, Acta Hort. 424 ISHS. — 1996. — P. 241—248.

Рекомендувала О.Л. Рубцова
Надійшла 08.01.2019

REFERENCES

1. *Arbatskaja, Ju. and Vihljaev, K.* (2011), Povest o zhizni i prikljuchenijah doblestnogo rycarja Nikolaja Angorn fon Gartvisa v Krymu i ego prekrasnyh rozah [The story of the life and adventures of the valiant knight Nikolai Anghorn von Gartwis in the Crimea and his beautiful roses]. K 200-letiju Nikitskogo botanicheskogo sada [To the 200th anniversary of the Nikitsky Botanical Garden]. Simferopol: Biznes-Inform, 35 p.
2. *Arbatskaja, Ju. and Vihljaev, K.* (2012), Nikolay Kostetsky: spikes and roses. Simferopol: N. Orianda, 136 p.
3. *Bujdina, T. and Rozhok, O.* (2018), Istorija kultury i dosvid introdukcii vytykh trojand rodu *Rosa L.* v Ukraini [History of culture and the experience of introducing of climbing roses of the genus *Rosa L.* in Ukraine]. Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy [Scientific Bulletin of UNFU], N 2 (28), pp. 41—45.
4. *Bujdina, T. and Rozhok, O.* (2019), Zdobutky i perspektivy selekcii vytykh trojand v Ukraini [Achievements and prospects of selection of climbing roses in Ukraine]. Strategii zberezhennja roslyn u botanichnyh sadah ta dendroparkah [Strategies of plant conservation in botanical gardens and arboretums]. Kyiv, pp. 53—54.
5. *Bumbeeva, L.* (2008), Pletistye rozy [Climbing roses]. Moscow: Izdatelskij Dom MSP, 64 p.
6. *Galichenko, A.* (2000), Alupka [Alupka]. Dvorjanskije gnezda Rossii. Istorija, kultura, arhitektura. Oчерki [Noble nests of Russia. History, culture, architecture. Essays.]. Moscow: Zhiraf, pp. 288—298.
7. *Galichenko, A.* (2001), Nikolaj Gartvis i kollekcija roz Imperatorskogo Nikitskogo botanicheskogo sada [Nikolay Gartvis and the collection of roses of the Imperial Nikitsky Botanical Garden]. Bjul. Nikit. botan. sada [Bulletin of Nikita. Botan. Garden], vyp. 83, pp. 16—19.
8. *Golovkin, B.* (1981), Istorija introdukcii rastenij v botanicheskijh sadah [History of plant introductions in botanical gardens]. Moscow: Izd-vo Moskov. un-та, 1981, 128 p.
9. *Zykov, K. and Klimenko, Z.* (1993), Geneticheski aspektы selekcii sadovyh roz [Genetical aspects of roses breeding]. Rossijskaja akademija nauk [Russian Academy of Science]. Moscow, vol. 29, N 1, pp. 68—76.

10. Klimenko, Z. (2001), *Rozy* [Roses]. Moscow: Fiton, 176 p.
11. Klimenko, Z. and Rubtsova, E. (1986), *Rozy* (introducirovannye i kultiviruemye na Ukraine) [Roses (introduced and cultivated in Ukraine)]. Katalog-spravochnik [Catalog-Directory]. Kyiv: Naukova dumka, 211 p.
12. Klimenko, Z., Rubtsova, E. and Zykova, V. (2012), Nikolaj fon Gartvis — vtoroj direktor Imperatorskogo Nikitskogo sada [Nikolai von Hartvis — second Director of the Imperial Nikitsky Garden]. Kyiv, Simferopol, 210 p.
13. Rubtsova, O. (2005), Istorija stanovlennja, rozvytku ta suchasni dosjagnennja selekcii dekoratyvnyh trojand v Ukraini [History of development, development and modern achievements of selection of decorative roses in Ukraine]. Nauka i parkoznavstvo [Science and Park Science], vol. 4, pp.136—143.
14. Rubtsova, O. (2009), Rid *Rosa* L. v Ukraini: genofond, istorija, naprjamy doslidzhen ta perspektyvy [Genus *Rosa* L. in Ukraine: gene pool, history, research directions and perspectives.]. Monografija [Monograph]. Kyiv: Feniks, 375 p.
15. Rubtsova, O. (2011), Rid *Rosa* L. v Ukraini: istorija, naprjamy doslidzhen, dosjagnennja ta perspektyvy [Genus *Rosa* L. in Ukraine: history, research, achievements and perspectives]: Dis. ...Doc. Biol. Sci.: 03.00.23. Kyiv, 443 p.
16. Saakov, S. and Riksta, D. (1973), *Rozy* [Roses]. Riga: Zinatne, 357 p.
17. Beales, P. (1992), *Roses*. Harvill: Harper Collins Publishers, 472 p.
18. *Modern Roses* — 12. (2007). Shreveport: Amrican Rose Society, 576 p.
19. Morisot, A. and Ricci, P. (1996), Rose breeding: past, present, prospects. Second International Symposium on Roses, Acta Hort. 424 ISHS, pp. 241—248.

Recommended by O.L. Rubtsova
Received 08.01.2019

Т.А. Буйдіна¹, О.Ф. Рожок², В.І. Чижанькова³

^{1,3} Национальный ботанический сад имени Н.Н. Гришко НАН Украины, Украина, г. Киев

² Николаевский национальный аграрный университет, Украина, г. Николаев

ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИНТРОДУКЦИИ И СЕЛЕКЦИИ ВЫЮЩИХСЯ РОЗ РОДА *ROSA* L. В МИРЕ И УКРАИНЕ

Цель — исследовать историю интродукции и селекции выющихся роз рода *Rosa* L. в мире и Украине, выяснить основные периоды в истории культивирования этих растений и определить важнейшие интродукционные и селекционные центры.

Материал и методы. При обработке литературных источников использован историко-научный метод.

Проблемно-хронологический метод обеспечил последовательность изложения материала.

Результаты. В истории интродукции роз одним из основных факторов было привлечение в культуру дикорастущих видов шиповника. Этот процесс длился пять веков, но имел позитивные последствия для развития роз и в частности выющихся. Задолго до новой эры розы культивировали в Китае и Индии, странах Ближнего Востока и Малой Азии. Оттуда, с расцветом торговли в античный период, они проникли в Древнюю Грецию, а в последующие века — в страны Западной Европы. Наиболее интенсивный обмен растениями происходил в период Великих географических открытий, начиная с XV в. Интродукция японо-китайских растений в ботанические сады Европы началась в первой половине XVIII в. и достигла пика в 40—60-е годы XIX в. В течение XVII—XIX вв. и в начале XX в. из Юго-Восточной Азии было привезено большое количество шиповников, но важнейшими предками выющихся роз, которые происходят из Азии, являются *R. chinensis* Jacq., *R. luciae* Franch. & Rochebr. ex Crev., *R. multiflora* Thunb., *R. moschata* Herrm.

В истории селекции выющихся роз в мире можно выделить 3 основных периода: прошлый — период предистории до 1875 г., настоящий — с 1875 до 1967 г. и современный — с 1967 г. Интенсивная селекционная работа с розами в Европе началась в XVIII в. Наибольшая работа проведена во Франции, Германии, Англии, Ирландии, Нидерландах, Дании. Переворот в формировании нового сортимента выющихся роз произвели *R. multiflora* и *R. wichuriana* Crev. Важные результаты в селекции роз Вихурайяна получили селекционеры Барбье (Barbier) во Франции, Джексон (Jackson), Перкинс (Perkins) и Броунелли (Brownelly) в США. В развитие отечественной селекции значительный вклад сделали М.А. Гартвис, М.Д. Костецкий, В.М. Клименко, З.К. Клименко, К.И. Зыков. В результате огромной работы, проведенной селекционерами, создан мировой сортимент выющихся роз, который сейчас насчитывает тысячи сортов.

Выводы. Проанализированы ранние периоды интродукции выющихся роз в мире (начальный и период интенсивной интродукции). В странах Ближнего Востока в озеленении садов в качестве выющихся растений издавна использовали *R. moschata*, а в США (с 1759 г.) — восточноазиатский вид *R. laevigata*. В период активного привлечения японо-китайских растений в ботанические сады Европы была интродуцирована *R. multiflora* (1868). По результатам изучения истории культуры и опыта интродукции выющихся роз рода *Rosa* в Украине определены основные интродукционные центры. Исследование истории селекции выющихся роз в мире и Украине, а также анализ этапов селекционного процесса с выющимися

розами дозволили визначити селекціонерів, котрі внесли значительний вклад в розвиток селекції та створення сортів вьючихся роз.

Ключевые слова: *Rosa L.*, інтродукція, декоративні рослини, вьючіяся рози, селекція.

T.O. Buidina¹, O.F. Rozhok², V.I. Chizhankova³

^{1,3} M.M. Gryshko National Botanical Garden,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Ukraine, Kyiv

² Mykolayiv National Agrarian University,
Ukraine, Mykolayiv

HISTORICAL ASPECTS OF THE INTRODUCTION AND SELECTION OF CLIMBING ROSES OF THE GENUS *ROSA L.* IN THE WORLD AND UKRAINE

Objective — to explore the history of the introduction and selection of climbing roses of the genus *Rosa L.* in the world and Ukraine, find out the main periods in the history of cultivation of these plants and identify the most important introduction and selection centers.

Material and methods. In the process of studying literary sources historical-scientific method was used. Problem-chronological method provided a sequence of presentation of the material.

Results. In the history of the introduction of roses, one of the main factors was the attraction to the culture of wild agrestic rosehip species. This process lasted quite a long time (five centuries), but had very positive consequences for the future development of roses and climbing particulars. The most intense exchange of plants occurred in the period of the great geographical discoveries, starting from the XV century. Long before New Era, roses were cultivated in China and India, in countries of the Middle East and Asia Minor. From there, with the flourishing of trade in the ancient period they penetrated into ancient Greece, and in subsequent centuries into the countries of Western Europe. The introduction of Sino-Chinese plants into the botanical gardens of Europe began in the first half of the XVIII century and reached its peak in the 40s—60s of the XIX century. During the XVII—XIX centuries. and at the

beginning of the XX century. Significant amount of wild rose was brought from Southeast Asia, but the most important ancestors of climbing roses that originate from Asia are: *R. chinensis* Jacq., *R. luciae* Franch. & Rochebr. ex Crep., *R. multiflora* Thunb., *R. moschata* Herrm.

Based on the analysis of the history of the selection of climbing roses in the world, three main periods can be distinguished: the last is the period of prehistory by 1875; the present — from 1875 to 1967, the modern — from 1967. Intensive selection work with roses in Europe began in the XVIII century. Widescale work was carried out in France, Germany, England, Ireland, the Netherlands, Denmark. The revolution in the formation of a new assortment of climbing roses produced *R. multiflora* and *R. wichuriana* Crep. Barbier (France) breeders in Jackson, Perkins and Brownely in the USA achieved particularly significant results in the selection of Vihurayan roses in France. M.A. Gartvis, M.D. Kostetskiy, V.M. Klimenko, Z.K. Klimenko, K.I. Zykov made a significant contribution to the development of domestic breeding. As a result of the tremendous work done by the breeders, a world-wide assortment of climbing roses has been created, which now numbers thousands of varieties.

Conclusions. The early periods of the introduction of climbing roses in the world (the initial and the period of intensive introduction) are analyzed. It was revealed that *R. moschata* has long been used in climbing gardens in the Middle East countries, and in the United States (since 1759) the East Asian species *R. laevigata*. During the period of active involvement of Sino-Chinese plants *R. multiflora* (1868) was introduced into Europe's botanical gardens. According to results of studying the history of culture and the experience of introduction of climbing roses of the genus *Rosa* in Ukraine, the main introduction centers have been identified. The study of the history of the selection of climbing roses in the world and in Ukraine and the analysis of the stages of the selection process with climbing roses made it possible to identify outstanding breeders who have made significant contributions to the development of selection and the creation of varieties of climbing roses.

Key words: *Rosa L.*, introduction, ornamental plants, climbing roses, selection.